

Konkretizavimo principų realizacija prancūzų ir lietuvių kalbose (Ch. Baudelaire'o „Le Spleen de Paris“ vertimo kritika)

Jūratė Navakauskienė

Į abstraktų prancūzų kalbos leksikos pobūdį jau seniai yra atkreipęs dėmesį ne vienas lingvistas. Visi jie pažymi, jog prancūzų kalbos žodžiams būdinga plati leksinė reikšmė. Ch. Bally, pvz., rašo: „Prancūzų kalbos veiksmažodžiai nusako veiksma bendrais bruožais. Vokiečių kalbos veiksmažodžiai daug konkretesni. Kaip preciziškai vokiečių kalboje skiriama *legen* – dėti, *stellen* – statyti, *setzen* – sodinti, *hangen* – kabinti, ten, kur prancūzų kalboje pasitenkinama bespalviu *mettre*“ [Гак, 1977, 238]. Tą patį galima pastebėti ir lyginant prancūzų kalbą su kitomis (anglų, rusų, lietuvių) kalbomis.

Plati reikšmė būdinga daugeliui prancūzų kalbos dalių. Iš daiktavardžių galima paminėti *écrit* (tai gali reikšti ir užrašus, ir straipsnį, ir literatūros kūrinį); *monture* (bet kokiį jojamą gyvulį: arklį, asilą, kupranugarį); *véhicule* (bet kokią transporto priemonę: automobilį, sunkvežimį, dviratį, tanką). Priklausomai nuo daikto formos, paskirties ar medžiagos, iš kurios jis padarytas, mes jį vadinsime puodyne, ašočiu, vaza, katiliuku, puodu ar bidonu. Visa tai galima nusakyti vienu prancūzišku žodžiu *pot*.

Žinoma, galima pateikti pavyzdžių, kai lietuviško žodžio reikšmė platesnė nei prancūziš-

ko, pvz. „upė“ atitinka prancūziškus žodžius *fleuve* ir *rivière*; „laikrodis“ – *montre*, *horloge* ir *pendule*. Hiperonimas čia – lietuvių kalbos žodis, hiponimas – prancūzų.

Vis dėlto dažniau pastebima priešinga tendencija, t.y. platesnės reikšmės žodžio vartojimas prancūzų kalboje. Ypač ryškiai tai atsispindi lyginant abiejų kalbų veiksmažodžius ir veiksmažodines formas. Vieną prancūzų kalbos veiksmažodį lietuvių kalboje gali atitikti:

- 1) veiksmažodžiai, kurių šaknis bendra, bet skirtingi priešdėliai;
- 2) veiksmažodžiai, kurių priešdėliai tokie pat, bet skirtingos šaknys;
- 3) veiksmažodžiai, kurių ir šaknys, ir priešdėliai skirtingi.

1. Prancūzų kalboje neįmanoma vienu žodžiu perteikti tų laiko, padėties erdvėje niuansų, kiekybinių ir kokybinių reikšmės atspalvių, kurie lietuvių kalboje atskleidžiami priešdėliais. Pavyzdžiui, lietuvių kalbos veiksmažodis *šokti* (vairių priešdėlių dėka gali nusakyti veiksmo kryptį: *iššokti*, *iškoti*, *nušokti*, *peršokti*, *atšokti* ir t.t. Prancūzų kalboje šiuos veiksmažodžius atitiks vienas veiksmažodis *sauter* su prielinksniais: *sauter sur*, *de*, *à*, *par-dessus* *de* ir t.t. Lietuvių kalboje veiksmo kryptis ar

pobūdis patikslinami paties veiksmazodžio ribose, o prancūzų kalboje – pagalbiniais žodžiais.

2. Neretai vieną prancūzų kalbos veiksmazodį atitinka keletas lietuviškų su tuo pačiu priešdėliu, bet su skirtingomis šaknimis: *arriver* gali reikšti: *atvykti*, *atvažiuoti*, *atškristi*, *atšokuoti*, *atšiuoliuoti* ir t.t. V. Gakas, lyginęs prancūzų ir rusų kalbų leksiką, pažymi, jog šis veiksmazodis faktiškai atitinka rusų kalbos priešdėlį *при-* su slinkties veiksmazodžiais [Гак, 1977, 81]. Lietuvių kalboje šis veiksmazodis atitiktų priešdėlį *at-* su slinkties veiksmazodžiais. Veiksmazodis *passer* yra tolygus prieš-

dėliui *pra-* su tokios pat rūšies veiksmazodžiais: *praeiti*, *pravažiuoti*, *praplaukti*, *praskristi*, *prabėgti* (*passer en courant*), *pralėkti* (*passer en coup de vent*).

3. Taip pat, kaip ir daiktavardžiai, veiksmazodžiai lietuvių kalboje gali būti konkretizuoti keletu žodžių su skirtingomis šaknimis ir priešdėliais: *courir* – *išbėgti*, *pralėkti*, *nuskuosti*...

Plačios reikšmės būdvardžių prancūzų kalboje taip pat pasitaiko, nors ir rečiau. Pvz. *usé*, priklausomai nuo daiktavardžio, su kuriuo jis vartojamas ir konteksto, į lietuvių kalbą gali būti verčiamas: *nudėvetas*, *sunešiotas*, *išsekęs*, *nusilpęs*.

Konkretizacijos tipai verčiant iš prancūzų kalbos į lietuvių

Prancūzų ir lietuvių kalbų lyginimai rodo, kad dažnai vieną prancūzų kalbos žodį, žymintį platesnę, nediferencijuotą sąvoką (stambesnę denotatų klasę, „gentį“) atitinka du arba keli žodžiai, kurių kiekvienas žymi siauresnę, diferencijuotą kitos kalbos atžvilgiu sąvoką (smulkesnę denotatų klasę, „rūšį“). Vadinasi, verčiant į lietuvių kalbą susiduriama su žodžio reikšmės tikslinimu – konkretizacija. Konkreti-

zacija gali būti sisteminė (sąlygojama abiejų kalbų sistemų skirtumų) ir kontekstinė. Atsižvelgiant ne tik į žodžio reikšmės branduolį, bet ir jo ekspresyvinį-emocinį atspalvį bei stilistinę charakteristiką skiriami trys konkretizacijos tipai [Гак, 1989, 248]:

- 1) Loginė-semantinė
- 2) Ekspresyvinė-emocinė
- 3) Funkcinė-stilistinė

1. Loginė-semantinė konkretizacija

Loginė-semantinė konkretizacija pasireiškia tuo, kad vieną prancūzišką žodį lietuvių kalboje atitinka keli, tą sąvoką patikslinantys žodžiai. Šio tipo konkretizacija glaudžiai susijusi su lietuvių kalboje egzistuojančiu semantinės dermės dėsniu. Vartodami sakinyje veiksmazodį mes pasirenkame gramatinę formą priklausomai nuo su juo susijusių žodžių ir deriname jį su tais žodžiais. Lietuvių kalbos veiksmazodis gramatiškai

derinamas su veiksmu asmeniu ir skaičiumi. Tačiau kontekstas gali lemti ne tik veiksmazodžio morfemų, bet ir jo šaknies pasikeitimą. Toks veiksmazodžio šaknies prisitaikymas vadinamas prasminiu arba semantiniu derinimu [Krinickaitė, 1984,47]. Kai kurie lingvistai siūlo semantinės dermės terminą [Jakaitienė, 1988, 70]. Lietuvių kalboje, pvz., visada derinama slinkties veiksmazodžių šaknis su subjektu:

la femme sortit de sa chambre – moteris išėjo iš miegamojo;
l'oiseau sortit de son nid – paukštis išskrido iš lizdo;
le serpent sortit de son trou – gyvatė išlindo iš urvo;
la rivière sort d'un lac – upė išteka iš ežero.

Veikiant semantinės dermės dėsnui lietuvių kalboje kiekvieną kartą, priklausomai nuo veiksmožodį supančių žodžių, tenka rinktis naują veiksmožodžio formą, o prancūzų kalboje vartojamas tas pats plačios leksinės reikšmės veiksmožodis.

Pasitaiko atvejų, kai verčiant nepakanka tik suderinti veiksmožodį su subjektu, nes prancūzų kalbos leksinio vieneto reikšmė tokia plati, kad apima du lietuvių kalbos antonimus, t.y. būtina pasirinkti vieną iš žodžių, reiškiančių priešingus dalykus. Pvz. *tirer les rideaux* – ir „užtraukti užuolaidas“, ir „atitraukti“; *pousser la porte* – ir „uždaryti duris“, ir „atidaryti“.

Loginės-semantinės dermės dėsnis atrodo labai paprastas. Tačiau mes čia kalbėjome apie kalbos sistemos (langue) ypatumus. Šnekoje (parole) – tekste – reikalai sudėtingesni. Nere-tai abstrakčios prancūziškos žodžio reikšmės nekonkretizuoja joks žodynas. Todėl atitikme-nis rasti gana sunku. Pvz.:

Les voix, les rires, la musique, les cristaux, les uniformes allemandes... n'était plus qu'un décor futile et bruyant, un décor abstrait installé n'importe comment autour de la seule chose réelle et tangible de cette soirée: Alice marchant devant lui [Sagan, 1985, 41].

2. Ekspresyvinė-emocinė konkretizacija

Ekspresyvinė-emocinė konkretizacija pasireiškia tuo, kad vieną prancūzų kalbos žodį atitinka pora ar keli lietuviški, reiškiantys tą patį, bet turintys ir tam tikrą teigiamą arba neigiamą

Knygos veikėja, moteris, yra apibūdinta žodžiu *chose*. A. Juškienės „Prancūzų-lietuvių k. žodyne“ rasime tik tokias reikšmes: daiktas; dalykas. Robert'o aiškinamajame žodyne patikslinama: être, événement, fait, phénomène, réalité, substance, affaire, circonstance, acte, action (310 psl.). Tačiau esant tokiam kontekstui *chose* turėtume versti žodžiu „detalė“. Tokios *chose* reikšmės nepateikia žodynai, jį privalo rasti pats vertėjas. Minėtos frazės vertimas skambėtų taip:

Balsai, juokas, muzika, krištolas, uniformuoti vokiečių karininkai... tebuvo nereikšmingos ir triukšmingos dekoracijos, abstrakčios dekoracijos, susstatytos bet kaip aplink vienintelę realią ir apčiuopiamą to vakaro detale – Alisą, cinančią priešais jį.

Štai dar vienas pavyzdys, iš F. Sagan romano „Truputis saulės šaltam vandeny“ (vertė L. Rapšytė):

Mon Dieu, l'après-midi qu'il avait passé... installé comme un pacha dans une robe de chambre inconnue à atendre une femme à qui il n'avait même pas ouvert [Sagan, 1969, 52].

O ši diena... Gulėjo ant sofos su svetimu chalatu kaip koks paša, laukdamas odaliskos, kuriai taip ir neatidarė durų [Sagan, 1991, 84].

Femme negalima versti nei *moterimi*, nei *žmona*, nei *meiluže*. Šiame kontekste (jį kuria žodis „paša“) tinka tik *odaliska*. Tokios *femme* reikšmės taip pat nepateiks nė vienas žodynas.

ekspresyvinį-emocinį atspalvį. Įvairų ekspresyvinį atspalvį lietuvių kalbos leksika įgauna vartojant:

1) poetizmus (pvz. : spindulys – žara);

2) išraiškingus bendrinės kalbos žodžius (pvz.: bėgti – lėkti);

3) žodžius su teigiamu ekspresyviu atspalviu (išreikštu įvairiomis maloninėmis ir mažybinėmis priesagomis);

4) žodžius su neigiamu ekspresyviu atspalviu (šnekamosios, familiariosios kalbos lekšika, menkinamąjį atspalvį suteikiančios priesagos);

5) žodžius perkeltine reikšme (pvz.: skristi (kalbant apie žmogų)).

Štai pavyzdžiai, kuriuose vieną prancūzišką žodį atitinka keli lietuviški:

	neutralus žodis	su teigiamu atspalviu	su neigiamu atspalviu
	0	+	
entente	susitarimas	sutarimas	suokalbis
fameux	garsus	įžymus	pagarsėjęs
oiseau	paukštis	paukštužis	paukštekas
regarder	žiūrėti	žvelgti	vėpsoti
service	taryba	paslauga	patamavimas

Prancūzų kalbos leksikos betarpiškas ekspresyvumas dažniausiai ne toks ryškus, kaip lietuvių kalboje. Tai taip pat galima paaiškinti pirmiausia žodžių darybos skirtumais. Lietuvių kalba disponuoja nepaprastai produktyviomis priesagomis, turinčiomis subjektyvaus vertinimo atspalvį (mažybinį, maloninį ar paniekinamąjį), todėl žodyje iškart jaučiamas ekspresyvinis atspalvis. Prancūzų kalboje tokių priesagų palyginti nedaug (gal kiek produktyvesnės yra tik *-ette-* ir *-ote* [Гак, 1977, 97]. Lietuvišką žodį su ekspresyvinę reikšmę turinčia priesaga paprastai atitinka:

1) prancūziškas žodis su analogiška priesaga: žolele – herbe, dežutė – coffret;

2) analitinė konstrukcija, kurioje subjektyvus vertinimas išreikštas būdvardžiais *petit*, *grand*, *léger*, *court*, *jeune*, *pauvre* ir kt.: vagi-

šius – *petit voleur*; arklukas – *petit cheval*; dėmelis – *fumée légère*;

3) žodis su kitokia šaknimi, daugmaž atitinkantis lietuvišką žodį su ekspresyvią reikšmę turinčia priesaga: kaimas – *village*, kaimelis – *hameau*; berniukas – *galopin*; mergaitė – *gamine*.

Tačiau šie atitikmenys retai vartojami kalboje. Dažniausiai pasitaiko antrasis variantas (analitinė konstrukcija su būdvardžiu).

Ekspresyvinės-emocinės konkretizacijos principas lemia tai, kad versdami iš prancūzų kalbos į lietuvių turime parinkti ekspresyvių žodį, jei to reikalauja kiti sakinyje su juo susiję žodžiai arba platesnis kontekstas. Pvz.: F. Sagan knygos „Truputis saulės šaltam vandeny“ herojus, žurnalistas, girtas susimuša ir kruvinas grįžta namo. Meiluzė puola jam plauti žaidą. Jis pagalvoja: „La mère, à présent“ [Sagan, 1969, 50]. Lietuviškame vertime skaitome: „Dabar vaidins rūpestingą mamytę“ [Sagan, 1991, 83]. Prancūziškoje frazėje neutralus žodis – *mère*, lietuviškoje ekspresyvus – *mamytė*, ir dar *rūpestinga*. Ekspresyvinės-emocinės konkretizacijos reikalauja kontekstas: herojaus susierzinimas, noras ant ko nors išlieti pyktį.

Kitas pavyzdys iš tos pačios knygos:

Et elle se leva et se dirigea vers la porte, si vite qu'il failait la laisser partir (84 psl.).
Ir pašokusi puolė prie durų: Žilis vos nepaleido jos (95 psl.).

Prancūziškoje frazėje – neutralūs žodžiai: *se leva* ir *se dirigea*. Apie tai, kad situacija įtempta, byloja tik *si vite*. Tai ir lemia ekspresyvinę-emocinę konkretizaciją vertime, vietoje neutralių žodžių atsiranda ekspresyviūs: *pašoko*, *puolė*.

3. Funkcinė-stilistinė konkretizacija

Funkcinė-stilistinė konkretizacija pasireiškia tuo, kad prancūzų kalboje vieną žodį atitinka keli lietuviški žodžiai, priklausantys skirtingiems funkciniamis stiliams.

Nepaisant stilių įvairovės, juos visus galima suskirstyti į tris pagrindines grupes: šnekamosios kalbos stilius, specializuotos kalbos stilius (mokslinis-techninis, administracinis ir kt.) bei meninės-poetinės kalbos stilius. Šnekamoji ir meninė-poetinė kalba priartėja prie ekspresyvinės (pirmuoju atveju žodžiai įgauna neigiamą atspalvį, antruoju – stilistiškai pakylėjami). Todėl funkcinė-stilistinė konkretizacija neretai susipina su emocija-ekspresyvine. Šiame darbe nagrinėsime meninio vertimo problemas, todėl daugiau dėmesio skirsime tik meninio-poetinio stiliaus leksikai.

Lietuvių kalboje egzistuoja ypatingas leksikos sluoksnis – poetizmai, neturintis tolygaus atitikmens prancūzų kalboje. Vos užmetus akį į prancūzų-lietuvių kalbų žodyną galima pastebėti, kad neretai vieną prancūzišką žodį atitinka pora lietuviškų, kurių vienas yra plačiai vartojamas, neutralus, o kitas priklauso stilistiškai pakylėtam, poetiniam kalbos lygmeniui, pvz.:

	0	+
chanson	daina	giesmė
destin	likimas	lemtis
grand	didelis	didis
fond	giluma	glūduma
fort	stiprus	galingas

Konkretizacijos principas prancūzų kalboje

Lingvistiniai tyrimai atskleidžia kalbose du tipus hierarchijų [Fak, 1977, 136]: hierarchiją „būtį“, kuri remiasi gentinių ir rūšinių sąvokų santykiu (gyvūnas – žinduolis, žinduolis – šuo,

immortel nemirtingas nemarus

Be abejo, ir prancūzų kalboje yra poetizmų: azur, astre ir pan. Bet jų – vienetai, o lietuvių kalboje nemažai žodžių turi ir poetinius sinonimus. Prancūzų kalboje pakylėtas stilius sukuriamas ne tiek vartojant poetinę leksiką, kiek nevertojant šnekamosios kalbos žodžių bei konstrukcijų [Fak, 1977, 95]. Todėl versdamas „aukštu stiliumi“ parašytus kūrinius vertėjas ne tik gali, bet ir privalo naudoti žodžius iš aukščiau minėto dešiniojo stulpelio. Štai dar keletas funkcinė-stilistinės konkretizacijos pavyzdžių, iš O. Milašiaus „Poezijos“ vertimo (vert. V. Petrauskas):

Tous vos souvenirs, toutes vos peines
Se disperseront dans la tempête muette du Temps.

Jūsų prisiminimai, jūsų vargai
Sklaidosi bežadėje Laiko audroje.

muet – nebylus – bežadis („Rudens daina“)

Car la mort des printemps fit douce mon haleine,
Dernier effort de brise en un jardin dormant.

Nes, pavasariams mirštant, švelneja mano alsavimas,
Paskutinis vėjo dvelksmas miegančiame sode.

haleine – kvėpavimas – alsavimas („Tolimosios giesmė“)

Les chemins fatigués de mener n'importe où
Ne sont-ils pas couchés? Et l'ombre? Et l'eau du puits?

Argi nesugulė keliai, kuriems nusibodo
Vesti nežinia kur? O paunksnė? O vanduo šuliny?
ombre – šešėlis – paunksnė („Sutemų giesmės“)

šuo – pudelis) ir hierarchiją „turėti“, kurios pagrindas – dalies santykis su visuma (žmogus turi rankas, ranka turi pirštus, pirštai turi falangas). Lietuvių kalboje konkretizuojant gentinė

sąvoka keičiama rūšine (hierarchija „būti“). Prancūzų kalboje konkretizuojant visuma pakeičiama dalimi (hierarchija „turėti“). Mes jau minėjome, kad loginė-semantinė konkretizacija lietuvių kalboje susijusi su semantinės dermės dėsnium. Semantinės dermės dėsnis egzistuoja ir prancūzų kalboje, tik jis kitokio pobūdžio – pagrįstas sinekdocha. Leksinė atranka čia susijusi ne su žodžio šaknimis, kaip lietuvių kalboje, o su vienu iš žodžių, įeinančių į žodžių junginį su metonimine reikšme. Veiksmažodį „nususukti“ prancūzų kalboje atitiks keletas pasakymų (daiktavardis, žymintis kūno dalį, pasirenkamas priklausomai nuo situacijos):

tourner le dos,
détourner les yeux,
tourner la tête.

Gali būti konkretizuojama ir keičiant veiksmažodį: pasakymą „pasiziūrėti!“ prancūzų kalboje atitiks (priklausomai nuo žvilgsnio krypties ir intensyvumo) šie pasakymai:

lever les yeux sur,
fixer les yeux,
tourner les yeux vers.

Prancūziška sinekdocha ypatinga tuo, kad apibūdinant visumą vartojamas ne tik žodis, žymintis jos dalį, bet dažnai ir žodis, žymintis tos dalies dalį (t.y. pasirenkamas žemiausias hierarchijos „turėti“ narys):

Il prit l'une des perles dans le bout de ses longues phalanges [Гак, 1977, 134].

Jis paėmė vieną perlą „pirštikaulių galiukais“ Lietuvių kalbai toks „anatomizmas“ nepriimtinas, ir paprastai grįžtama prie stambesnės dalies arba pačios visumos, t.y. atliekama konkretizacijai priešinga vertimo transformacija – generalizacija:

Jis paėmė vieną iš perlų savo ilgais plonyčiais piršteliais.

Arba:

Une secousse un peu plus violente fait tinter le bouton d'une manche sur une barre de métal [Butor, 1971, 72].

Nuo stiproko krestelėjimo skimbelti atsitrenkusi į metalinę siją kažkienu palto rankovės saga [Biutoras, 1987, 95].

Prancūziškoje frazėje skimbelti „kažkokios rankovės saga“. Lietuviškoje – grįžtama prie pačios visumos: „kažkienu palto rankovės saga“, t.y. atstatoma mūsų kalbai būdinga hierarchija. Be to, atsižvelgiant į kontekstą (traukinyje žmonės apsirengę šiltai), patikslinama, kad tai – palto saga.

Hierarchija „turėti“ prancūzų kalboje atskleidžia ne vien leksinėje semantinėje grupėje, žymincioje kūno dalis (joje gal tik pasireiškia bene akivaizdžiausiai), bet ir kitose leksinėse semantinėse grupėse, pvz., reiškiančioje laiką, kiekį ir kt. Pvz.:

Il y avait une rumeur suintant des vantaux, faite de notes d'orgue et de chants étouffés [Butor, 1971, 131].

Garsas, sklindęs pro uždarytas duris, buvo „notes d'orgue“ – vargonų natos ar gaidos. Muzikos kūrinys, žinoma, susideda iš gaidų, tačiau hierarchijoje „turėti“, versdami į lietuvių kalbą, rinksimės elementą, stovintį ant aukščiausio jos laiptelio (muzika – muzikos kūrinys – gaida):

... pro uždarytas duris buvo girdėti vargonų muzika...

Verčiant šią frazę reikia generalizuoti ir vanteaux (mat durys buvo dvivėrės). Prancūziškai faktiškai pasakyta, kad „garsas sklido pro abi dvivėrių durų savaras“. Tokia detalizacija grožiname kūrinyje lietuvių kalbai nepriimtina. Jei šiuo atveju ir konkretizuotume, tai vertime vis tiek nevertotume žodžio sąvara, nebent „pro uždarytas dvivėres duris...“.

Žodžio ir konteksto santykis abiejose kalbose

Konteksto ir jo elementų santykį informacijos perteikimo požiūriu Sauvageot išreiškė formule [Гак, 1977, 149]:

$$Q = E + C,$$

kur Q – informacijos kiekis, E – pasakymas, C – kontekstas. Informacijos kiekis vertime iš vienos kalbos į kitą iš esmės lieka (turi likti) nepakitęs. Jeigu sumažėja atskirų pasakymo elementų informatyvumas (E), tai išauga konteksto reikšmė, ir atvirkščiai, jei E padidėja, tai C reikšmė sumažėja. Iš anksčiau minėtų pavyzdžių buvo matyti, kad lietuvių kalbos leksiniai vienetai dažnai kaupia savyje daugiau informacijos nei prancūziškieji. Todėl kontekstas prancūzų kalboje vaidina svarbesnį vaidmenį nei lietuvių kalboje.

Prancūzų kalbos žodis, prancūziška frazė tampriai susiję su kontekstu ir suprantami tik jo dėka. Žodžio priklausomybės nuo konteksto laipsnis apsprendžia jo autonomiškumą. Lietuvių kalbos žodžiai suvokimo prasme yra autonomiškesni, mažiau priklausomi nuo konteksto. Prancūzų kalbos žodžiai autonomiškesni varto-

jimo prasme, bet labiau priklausomi nuo konteksto. Todėl verčiant iš prancūzų į lietuvių kalbą tenka ne tik konkretizuoti atskirus leksinius vienetus, bet ir patikslinti bei išryškinti niuansus, kurie prancūziškoje frazėje neįvardijami, nes aiškūs iš platesnio konteksto. Taigi lietuviška frazė palyginti su prancūziška pasižymi savotišku semantiniu pleonazmu: joje sudėliojami visi taškai ant „i“, nors tai ir savaime suprantama. Pvz.:

J'avais même impression que cette morte, couchée au milieu d'eux, ne signifiait rien à leurs yeux [Camus, 1957, 21].

Man netgi pasirodė, kad jiems visai nieko nereikia ir vidury kambario pašarvota velionė [Kamui, 1991, 30].

Iš konteksto aišku, kad velionė pašarvota vidury kambario. Į lietuvių kalbą taip ir verčiama. Prancūziškoje frazėje pasitenkinama tuo, kad tai mirusioji (neutralus žodis), ji guli (taip pat neutralus) ir yra apsupta žmonių (žinoma, kambaryje, todėl tai neapabrėžiama).

IŠVADOS

Prancūzų kalbos leksika, apskritai imant, pasižymi platesne reikšme nei lietuvių kalbos žodžiai. Todėl verčiant iš prancūzų kalbos į lietuvių dažnai tenka konkretizuoti pernelyg abstraktų prancūzišką leksinį vienetą. Atsižvelgiant ne tik į žodžio reikšmės branduolį, bet ir į jo ekspresyvinį bei stilistinį atspalvį skiriami trys konkretizacijos tipai: loginė-semantinė, emocijinė-ekspresyvinė ir funkcinė-stilistinė. Prancūzų

kalbos žodis yra autonomiškesnis vartojimo prasme, bet labiau priklausomas nuo konteksto; lietuviškas žodis – atvirkščiai: autonomiškesnis suvokimo prasme ir mažiau priklausomas nuo konteksto. Todėl verčiant iš prancūzų kalbos į lietuvių faktiškai konkretizuojama (pagal minėtus tris tipus) kiekviena frazė, net jei ją sudarančių leksinių elementų reikšmė ir aiški iš konteksto.

Meninio vertimo problemos, susijusios su skirtingomis konkretizacijos tendencijomis abiejose kalbose

Minėtos skirtingos konkretizavimo tendencijos abiejose kalbose kelia nemažai problemų vertėjams. Šiame darbe norėtume aptarti Ch. Baudelaire'o „Le spleen de Paris“ vertimą į lietuvių kalbą (Ch. Baudelaire „Paryžiaus splinas“, V., „Baltos lankos“, 1995, vertė A. Nyka-Niliūnas). Nepaisant A. Nykos-Niliūno autoriteto tarp poetų ir literatų, drįstume teigti, kad tai vienas prasčiausių pastaraisiais metais pasirodžiusių vertimų iš prancūzų į lietuvių kalbą. Išsamį šio vertimo analizę užimtų labai daug vietos, be to, tai nėra mūsų darbo tikslas. Mes tik norėtume kai kuriais konkrečiais pavyzdžiais parodyti, kaip pažeidžiamas meninio kūrinio audinys, jei neatsižvelgiama į skirtingas abiejų

kalbų funkcionavimo ypatybes. Šiame vertime pasitaikusias vertimo klaidas suskirstėme į keletas grupes (pagal konkretizacijos principus, kurie buvo aptarti teorinėje dalyje):

- 1) loginės-semantinės konkretizacijos principo pažeidimai;
- 2) emocinės-ekspresyvinės konkretizacijos principo pažeidimai;
- 3) funkcinės-stilistinės konkretizacijos principo pažeidimai;
- 4) prancūzų kalbos konkretizacijos principo išlaikymas ir vertime.

Nenorėdami per daug išsiplėsti, kiekvienoje grupėje pateikiame tik po penkis pavyzdžius.

Loginės-semantinės konkretizacijos principo pažeidimai

1) Sur le lit est couchée l'Idole, la souveraine de mes rêves (22 psl.).

Lovoje guli Štabas, mano svajonių valdovė (23 psl.).

Kalbama apie gražią moterį, kurią lyrinis herojus išvysta išpuoštamė, prabangiai apstatytame kambaryje. Tiesa, lietuvių kalboje žodis *stabas* neturi moteriškosios giminės, tačiau tai nereiškia, kad šiame kontekste jį galima ir palikti. Žodis *idole* turi dvi reikšmes: 1) image représentant une divinité et qu'on adore comme si elle était la divinité elle-même; 2) personne ou une chose qui est un objet d'une sorte d'adoration [Petit Robert, 1978, 958 (toliau – PR)]. Kitaip sakant, tai: 1) stabas, arba 2) dievaitis. Prancūzų *idole* yra platesnės reikšmės, apima du lietuvių kalbos leksinius vienetus. Todėl rei-

kia pasirinkti tą, kuris tinka šiam kontekstui ir sakinį versti taip:

Lovoje guli Dievaitė, mano svajonių valdovė.

2) Les enfants se suspendaient aux jupons de leurs mères pour obtenir quelque bâton de sucre (70 psl.).

Vaikai kibo į motinų sijonus, kad gautų cukrinę lazda (71 psl.).

Bâton – labai plačios reikšmės žodis. Jis gali reikšti ir medinę, ir slidžių, ir guminę policininko lazda, ir apskritai bet kokį lazdos formos, pailgą daiktą, pvz. *bâton de craie*, *bâton de rouge à lèvres* [PR, 168]. O lietuvių kalboje tai tik „apdailintas stiebelis remtis einant, suduoti kam nors“ [DLKŽ, 361]. Šiame sakinyje žodis *bâton* reikalauja kontekstinės loginės-semantinės konkretizacijos. Veiksmas vyksta mu-

gėje, todėl aišku, kad vaikai prašo ilgų, plonos lazdelės formos saldainių, kuriais paprastai prekiaujama per šventes. Vadinasi, *bâton* reikėtų versti žodžiu, kurio žodyne nėra, bet kurio reikalauja šis kontekstas:

Vaikai, įsikibę į motinų sijonus, reikalavo ilgų cukrinių saldainių.

3) Comme elle serait belle dans un costume de cour, compliqué et fastueux... (130 psl.).

Kokia ji būtų graži vienu tų painių ir prabangių dvaro kostiumų apsirengusi... (131 psl.).

Pirmiausia nenorėtume sutikti su *costume de cour* vertimu *dvaro kostiumas*. *Costume* taip pat labai plačios leksinės reikšmės prancūzų kalbos žodis. Jis gali reikšti ir tam tikros epochos drabužį, ir vyrišką kostiumą (švarką, kelnes ir liemenę), ir moterišką kostiumą (švarką ir sijoną), ir *vêtement* [PR, 400], t.y. bet kokią drabužių, tiek palta, tiek megztinį, tiek suknelę. Atsižvelgdami į kontekstą ir lietuvių kalbos funkcionavimo dėsnius (hierarchija „būti“) šiame sakinyje gentinę sąvoką turėtume keisti rūšine: epochos kostiumas – moteriškas kostiumas – suknelė. Kadangi žodžių junginys *dvaro suknelė* lietuvių kalboje nevartojamas, manytume, kad čia turima galvoje *balinė suknelė*. Ji, be abejo, negali būti „paini“, kaip skaitome vertime. Tai paprasčiausias pažodiškumas. *Compliqué* [PR, 351] gali turėti daug reikšmių: 1) ce qui possède de nombreux éléments; 2) difficile à comprendre; 3) qui a une complication. Mūsų atveju reikėtų rinktis pirmąją reikšmę ir ją konkretizuoti. Balinė suknelė turi „daug elementų“, t.y. yra *puošni*. Todėl šį sakinį siūlytume versti taip:

Kokia ji būtų graži, vilkėdama puošnią ir prabangią balinę suknelę...

4) De temps en temps la brise de mer soulève par le coin sa jupe flottante et montre sa jambe luisante et superbe (138 psl.).

Laikas nuo laiko jūros vėjas pakelia už kampo jos plevėsuojančią sijoną ir parodo puikią blizgančią blauzdą (139 psl.).

Blizgančią blauzdą šiame kontekste neturi jokios – nei tiesioginės, nei perkeltinės – prasmės. Beprasmybė susidaro verčiant pažodžiui prancūzišką žodį *luisant*, kuris yra platesnės reikšmės negu lietuvių *blizgantis*, ir gali būti vartojamas ir *poli* reikšme: *lygus, lyg nupoliruotas*. Lietuvių kalboje tokiu atveju paprastai vartojamas pasakymas *lyg nutekintas* (plg: Gražus lyg nutekintas kaklas [DLKŽ, 461]). *Laikas nuo laiko* – geriau *kartkarčiais*. Be to, originala sakoma *la brise de mer, t.y. švelnus vėjelis*, todėl vertime grubokai nuskamba *pakelia sijoną ir parodo...* Matyt, reikėtų versti parenkant švelnesnius sinonimus:

Kartkarčiais jūros vėjas kilsteli už kampo jos plevėsuojančią sijoną ir atidengia nuostabią, *lyg nutekintą* blauzdą.

5) Phrazė iš miniatiūros „Chacun sa chimère“: kiekvienas žmogus nešasi ant pečių po baidyklę.

... sa tête fabuleuse surmontait le front de l'homme, comme un de ces casques horribles par lesquels les anciens guerriers espéraient ajouter à la terreur de leur ennemi (28 psl.).

Jos pasakiška galva buvo iškilusi virš (žmogaus) kaktos, – kaip vienas tų šiurpą keliančių šalmų, kuriuos dėvėjo senovės kareiviai priešui gąsdinti (29 psl.).

Pasakiškas lietuvių kalboje reiškia *nepaprastas, muostabus, nepaprastai didelis* [DLKŽ, 511]. Šias reikšmes turi ir *fabuleux*. Tačiau šioje miniatiūroje kalbama ne apie nuostabias ir ne apie nepaprastai dideles chimeras, – jos pasakiškos, t.y. kaip iš pasakos (be to, lyg šiurpūs šalmai, vadinasi, *siaubingos*). Šis žodis reikalauja kontekstinės loginės-semantinės koncreti-

zacijos. Ir vėl siūlytume jį versti žodžiu, kurio nepateikia žodynai – *siaubūniškas*. *Guerriers* reiktų versti žodžiu *kariai*, o ne *kareiviai*, nes netgi prancūziškoje frazėje pateikiamas ne neutralus žodis *soldats*, o *guerriers*. Visą sakinį siūlytume versti taip:

... jos siaubūniška galva buvo iškilusi virš žmogaus kaktos, tarytum koks šurpą keliantis šalmas, kurį užsidėdavo senovės *kariai*, vildamiesi išgašdinti priešą.

Ekspresyvinės-emocinės konkretizacijos principo pažeidimai

1) La petite vieille ratatinée se sentit toute réjouie en voyant ce joli enfant à qui chacun faisait fête, à qui tout le monde voulait plaire; ce joli être, si fragile comme elle, la petite vieille, et, comme elle aussi, sans dents et sans cheveux (12 psl.).

Maža raukšlėta senutė jautėsi pralinksmėjusi, regėdama tą dailų kūdikį, kuriuo kiekvienas džiaugėsi, kuriam visi norėjo patikti; tą gražų padarą, tokį trapų, kaip ir ji, maža senutė, tokį pat bedantį ir beplaukį kaip jinai (13 psl.).

Kalbėdami apie emocinės-ekspresyvinės konkretizacijos principą lietuvių kalboje minėjome, kad, esant palyginti silpnai išplėtotai sufiksacijos sistemai prancūzų kalboje ekspresyvumo žodžiams suteikiama ne pasitelkiant įvairias priesagas, kaip lietuvių kalboje, o pridėdant žodžius *petit*, *grand*, *énorme*, *léger* ir t.t. Mūsų pateiktame pavyzdyje tai ir atsispindi. *Petite vieille* tai ne „maža senutė“, o *senučiukė*. *Joli être* verčiama „gražus padaras“. Bet čia turimas galvoje tas pat „dailus kūdikis“, todėl *être* reikalauja emocinės-ekspresyvinės konkretizacijos, ir versti jį reiktų „žavų padarėlį“. *Fragile* verčiama „trapus“. Kūdikis ne trapus, o veikiau gležnas, bet šie žodžiai semantiškai nesiderina su *senute*: ji nei trapi, nei gležna, o veikiau *silpna*. Tai, matyt, ir galėtų būti abiejų žodžių (*vaikutis* ir *senučiukė*) „bendras vardiklis“:

Raukšlėta senučiukė pralinksmėjo, regėdama tą gražų vaikutį, kuriuo kiekvienas džiaugėsi, kuriam visi norėjo patikti; tą miela padarėlį, tokį pat silpną, tokį pat beplaukį ir bedantį, kaip ir ji.

2) – Mon beau chien, mon bon chien... (36 psl.).
– Mano gražusis šunio, mano gerasis šunio... (37 psl.).

Vertime padaryta tokio pat tipo klaida. Kreipinys *šunie* lietuvių kalboje turi neigiamą atspalvį. Čia šeimininkas meiliai kreipiasi į savo šunį, todėl versti reiktų:

Mano gražusis, mano gerasis šuneli.

3) – Tu es médecin, n'est pas, mon chat? (266 psl.).
– Tu esi daktaras, mano katine, ar ne? (267 psl.).

Turėtų būti:

– Tu daktaras, katinėli, tiesa?

4) Et il riait, en montrant impudemment ses dents gâtées, d'un énorme rire imbécile (114 psl.).
Ir jis juokėsi tuo didžiuliu kvailiu juoku, begėdiškai rodydamas išpuvusius dantis (115 psl.).

Rire d'un énorme rire reiškia *kvatotis*. Prancūzų kalboje tokio žodžio nėra, todėl juoko stiprumui išreikšti ir pasitelkiamas žodis *énorme*. Šią frazę siūlytume versti taip:

Ir jis kvailiai kvatojo, begėdiškai rodydamas išpuvusius dantis.

5) Ces gens-là me sont insupportables avec leurs yeux ouverts comme des portes cochères! Ne pourriez-vous pas prier le maître du café de les éloigner d'ici? (146 psl.).

Tie žmonės su savo atviromis kaip įvažiuojamieji kiemo vartai akimis man tiesiog nepakenčiami! Ar negalėtumėte paprašyti kavinės šeimininko, kad jis juos pavarvtytų į šalį? (147 psl.).

Šią frazę meta pasipūtusi ponija, kuri pietauja kavinėje ir kuriai nusibosta kelių vargetų (tėvo su keliais vaikais) žvilgsniai, įbėsti į ją ir jos valgomus patiekalus. Vertime jos pasakymas beveik neutralus (žmonės; nepakenčiami; pavaryti į šalį). Tai prancūziška frazė: nekonkreiti, priklausoma nuo konteksto. O juk tai išrėžia

ipykusi, visiškai nebetekusi kantrybės pasipūtėlė. Lietuviškoje frazėje turėtume sukurti ekspresyvų-emocinį mikrokontekstą, ją reikėtų transformuoti laisviau:

– Ko tie driskiai taip į mane spokso? Paprašykite kavinės šeimininko, kad lieptų jiems išsineštinti!

Funkcinės-stilistinės konkretizacijos principo pažeidimai

1) Et, m'en retournant, obsédé par cette vision, je cherchai à analyser ma soudaine douleur (74 psl.).

Ir apstėtas šio reginio atsigręžęs bandžiau analizuoti savo staigų skausmą (75 psl.).

Tai poetiškas tekstas. Žodis *analizuoti* vartojamas kitokio stiliaus (mokslinio, publicistinio ir pan.) kūriniuose. Frazė išversta visai pažodžiui, neatsižvelgiant į lietuvių kalbos funkcionavimo normas, be to, vertėjas nesuprato formos *m'en retournant*. Šią frazę siūlytume versti taip:

Grįžtant atgal niekaip nėjo iš galvos ką tik matytas vaizdas; stengiausi suprasti, kodėl man staiga taip suspaudė širdį.

2) ...quand fatigués par la houle et gorgés des produits de l'Orient, ils [les bateaux] rentrent au port natal... (96 psl.).

kada išvarginti bangų mūšos ir persikimšę Oriento gaminiais jie [laivai] grįžta į gimtąjį uostą... (97 psl.).

Bangų *mūša* – stilistiškai žymėtas, pakylėtas žodis, bet jis reiškia „bangų plakimąsi į krantą“ [DLKŽ, 413]. Laivus (jūreivius) išvargino ne tai, kad bangos plakėsi į krantą, o tai, kad jos laivą nuolat supo. Žodžio *persikimšti* lietuvių kalboje nėra. Yra kiti panašūs žodžiai *persivalgyti* arba *prisikimšti*, abudu su neigiamu atspalviu. O šiame sakinyje neigiamu atspalvio nėra, kalbama apie prekėmis iš Rytų (o

ne iš „Oriento“) gausiai pakrautus laivus. Todėl ši sakinių siūlytume versti taip:

kada, bangų sūpavimo iškauoti ir lūžtantys nuo prekių iš Rytų, jie grįžta į gimtąjį uostą...

3) Elle est vraiment laide; elle est fourmi, araignée, si vous voulez, squelette même; mais aussi elle est brevage, magistère, sorcellerie! en somme, elle est exquise (228 psl.).

Ji tikrai negraži; ji yra skruzdėlė, voras, jeigu norite, net patys griaučiai; bet taip pat ji yra gėralas, magisteriumas, burtai! Trumpai tariant, ji yra pasigėrėtina (229 psl.).

Pirmojoje šio pasakymo dalyje mergina apibūdinama kaip skruzdėlė, voras, t.y. atskleidžiama, kokia ji negraži. Antrojoje pasakymo dalyje atskleidžiamas jos žavesys. Todėl *brevage* negali būti verčiamas žodžiu *gėralas* su ryškiu neigiamu atspalviu. *Brevage* turi dvi reikšmes: gėrimas ir gėralas [Pranc.-liet. k. žodynas, 1976, 119] Ten pat pažymima, kad *brevage des dieux* – nektaras. Antrojoje pasakymo dalyje minimas *magistère* (stebuklingas vaistas nuo visų ligų) ir *burtai*, todėl, matyt, *brevage* galima būtų versti *nektaru*. Žodžio *magistère* atitiktums į lietuvių kalbą žodynai nepateikia, bet jį galėtume versti bent apytikre reikšme – tai vis tiek geriau nei palikti nesuprantamą, mokslinį terminą primenantį „magisteriumą“. Todėl visą pasakymą verstume taip:

Ji tikrai negraži: skruzdėlė, voras, jei norite, netgi patys graučiai; bet ji ir nektaras, gyvybės eliksyras, burtai! Žodžiu, ji nuostabi.

4) Ô béatitude! ce que nous nommons générale-ment la vie, mème dans son expansion la plus heureuse, n'a rien de commun avec cette vie suprême dont j'ai maintenant connaissance et que je savoure minute par minute, seconde par seconde! (22 psl.)

O palaima! Tai, ką mes apskritai vadiname gyvenimu, net pačioje laimingiausioje jo plétimosi stadijoje neturi nieko bendra su tuo aukščiausiuoju gyvenimu, kurį aš dabar pažįstu, kuriuo gardžiuojuosi minutę į minutę, sekundę į sekundę (1, 23).

Jei nežinotume konteksto, žodžiai plétimosi stadija verstų galvoti, pavyzdžiui, apie antropologinę studiją. O čia kalbama apie lyrinio herojaus jausmus. *Expansion la plus heureuse de la vie*, mūsų manymu, reiškia *laimingiausias (ar nuostabiausias) gyvenimo akimirkas*, o „aukščiausiasis gyvenimas“, kurį dabar „pažįstata“ herojus – tai jo išgyvenama *jausmų pilnatvė*, todėl visą sakinį verstume taip:

Prancūzų kalbos konkretizacijos principo išlaikymas ir vertime

1) Il ne restait plus qu'à me remettre au travail, plus vivement encore que d'habitude, pour chasser peu à peu ce petit cadavre qui hantait les replis de mon cerveau... (184 psl.)

Teliko vėl imtis darbo, tik su dar didesniu uolumu negu buvau praręs, kad taip po truputį išguitiau tą maža lavoną, kuris vis dar tebesivaideno mano smegenų klostėse... (185 psl.)

Turimas galvoje dailininko dirbtuvėje pasikoręs berniukas, todėl *petit cadavre* reikėtų konkretizuoti ir versti *mažasis pakaruoklis*. *Les replis de mon cerveau* reikėtų versti, atsižvelgiant į prancūzų kalbai būdingą hierarchiją „turėti“: žmogus turi galvą, galva turi smegenis, smegenys turi „klostes“, tiksliau, *vingius (galva*

O palaima! Tai, ką mes paprastai vadiname gyvenimu, net pačiomis laimingiausiomis jo akimirkomis nė iš tolo negali prilygti tai pilnatvei, kurią dabar jaučiu ir kurios kiekviena minute, kiekviena sekunde gardžiuojuosi.

5) Žmonės, ilgai plaukę laivu, pasiilgsta žemės, šviežio maisto ir ramaus miego nejudančioje lovoje.

Quand pourrons-nous manger de la viande qui ne soit pas salée comme l'élément infâme qui nous porte? (206 psl.)

Kada vėl valgysime mėsos, kuri nebus sūri kaip gėdingi elementai po mumis? (207 psl.)

Ir šį kartą vertimas pažodinis. Perskaičius lietuvišką frazę kyla klausimas, kas gi tie *elementai po mumis*? Robert'o žodyne, be kitų, randame ir šią *élément* reikšmę: les quatre éléments – la terre, l'eau, l'air et le feu. Vadinasi, tai – vanduo. *Infâme* turi šias reikšmes: 1) žemas, 2) gėdingas, 3) bjaurus, atstumiantis, šlykštus (503 psl). Visą sakinį verstume taip:

Kada galėsime valgyti mėsos, kuri nebus sūri, kaip ir tas šlykštus vanduo, kuriuo plaukiame.

– smegenys – vingiai), t.y. generalizuoti, grįžti nuo dalies prie visumos:

Beliko vėl imtis darbo, tik su dar didesniu įkarsčiu nei paprastai, kad atsikratyčiau mažojo pakaruoklio vaizdo, kuris niekaip niekaip nėjo man iš galvos (arba: kuris nuolat stoji man prieš akis).

2) Mais dans mon misérable cerveau, toujours occupé à chercher midi à quatorze heures... entra soudainement cette idée... (162 psl.)

Bet į mano bėdinus smegenis, visad užsiėmusius vidudienio ieškojimu antrą valandą popiet... staiga atėjo mintis... (163 psl.)

Cerveau taip pat turėtume versti žodžiu *galva*, tik jis reikalautų ir ekspresyvinio derinimo su *misérable*. Manytume, kad šiuo atveju

labiau tiktų versti ne *bédina*, o *kvailą galvą*. *Chercher midi à quatorze heures* – pasakymas, kuris išverstas pažodžiui. Lietuvių kalboje jį atitinka pasakymas *ieškoti vakarykštės dienos* (jame taip pat atsispindi hierarchija „turėti“: prancūzų kalboje pavartotas žodis *valanda* – žemesnis hierarchijos elementas, lietuvių kalboje – *diena*, aukštesnis). Todėl visą sakinį reiktų versti taip:

Bet į mano kvailą galvą, amžinai ieškančią vakarykštės dienos, staiga šovė mintis...

Entra verstume *šovė*, nes prancūziškoje frazėje yra nuoroda *soudainement*, verčianti keisti neutralų prancūzišką žodį į ekspresyvų lietuvišką.

3) Peu d'instants après, il reparut, tenant dans ses bras un fort gros chat, et le regardant, comme on dit, dans le blanc des yeux, il affirma sans hésiter: „Il n'est pas encore tout à fait midi“ (82 psl.).

Netrukus jis vėl pasirodė su didžiule kate rankose ir, žiūrėdamas jai, kaip sakoma, tiesiai į akių baltymus, nesvyruodamas tarė: „Dar ne visai vidurdienis“ (83 psl.).

Hierarchija „turėti“: veidas – akys – akių baltymai. Versdami į lietuvių kalbą įvardijame veido dalį, o ne jo dalies dalį:

Netrukus jis vėl pasirodė su didžiule kate ant rankų ir žiūrėdamas, kaip sakoma, jai tiesiai į akis, nesvyruodamas tarė:

4) ...les pauvres chiens. (...) ceux-là que chacun écarte (...) exepté (...) le poète qui les regarde d'un oeil fraternel (286 psl.).

...šunis skurdeivas (...), kuriuos veja nuo savęs kiekvienas, išskyrus poetą, kuris žiūri į juos broliška akimi (287 psl.).

Turėtų būti:

nusususius šunis (...), kuriuos veja nuo savęs kiekvienas, išskyrus broliškai į juos žvelgianti poetą.

5) Le visage du premier Satan était d'un sexe ambigu (110 psl.).

Pirmojo Šetono veidas buvo dviprasmiškos lyties (111 psl.).

Veidas lyties neturi, ją turi žmogus (nors prancūziškoje frazėje tai nerėžia akies). Todėl versti reiktų:

Pirmasis Šetonas buvo neaiškios lyties.

Arba šiek tiek laisviau:

Iš pirmojo Šetono veido negalėjai suprasti, ar tai vyras, ar moteris.

(Beje, šio tipo klaidos (prancūziškosios sinekdochos išlaikymu vertime) dažniausiai pasitaiko ir kitų vertėjų darbuose. Plg. trijų vertėjų išverstas frazės:

1. ses membres fléchirent, elle tomba sur les genoux, la tête contre le sol, les bras en croix [Bédier, 1967, 146].

sulinko jai keliai ir ji parklupo: galva jai atvirto ir trenkėsi į akmenis plokštes [Bédier, 1986, 108].

Taip verčiant išeina, kad galva viena atvirto ir trenkėsi į grindis. Turėtų būti:

sulinko jai keliai, ji parklupo ir, išskėtusi rankas, griuvo trenkdamasi galva į akmenines grindis.

2. Il m'a dit que c'était impossible, que tous les hommes croyaient en Dieu, même ceux qui se détournaient de son visage [Camus, 1957, 108]. Jis pasakė, kad to negali būti, kad visi žmonės tiki Dievą, netgi tie, kurie nusigręžia nuo jo veido [Kamiu, 1991, 62].

Turėtų būti:

... netgi tie, kurie nuo jo nusigręžia.

3. Une main frappe avec un objet métallique sur le carreau, la main du contrôleur avec sa pince poinçonneuse [Butor, 1971, 38]. Kažkieno ranka pabeldžia metaliniu daiktu į kupė durų stiklą – tai žnyplės laikiančio kontrolieriaus ranka [Biutoras, 1987, 49].

Turėtų būti:

Kažkas pabeldžia metaliniu daiktu į kupė durų stiklą, – tai kontrolierius su žnyplėmis rankoje.)

„Paryžiaus splino“ vertime apstu ir kalbos kultūros klaidų: bonkutė (– buteliukas), ateisimieji amžiai (– būsimieji amžiai), entuziastiškai bučiuoti (– karštai bučiuoti), apkvaidžiškumo formos (– pakvaidžiškumo formos). Kai kur tiesiog nebėra ką kalbėti apie kokius nors semantines ar ekspresyvinės dermės principus: ką gali reikšti „spragsinčios jos eigasties darnumas“ (229 psl.), „nesunaikinama jos stoto sąnarių elegancija“ (229 psl.), „gašlumo energija sukuria neįjaukumo ir realios kančios patirtį“ (15 psl.)...

Pabaigai norėtume pacituoti dar vieną pavyzdį, kai pažodiškumas visiškai užgožia mintį, belieka kažkoks nesuprantamas žodžių kratinys:

Et quand l'illusion disparaît, c'est à dire quand nous voyons l'être ou le fait tel qu'il existe en

BENDROS IŠVADOS

Prancūzų kalbos leksikai, apskritai imant, būdinga platesnė reikšmės apimtis, todėl verčiant į lietuvių kalbą reikia konkretizuoti pernelyg abstraktų prancūzų kalbos leksinį vienetą. Skiriamos trys konkretizacijų rūšys: loginė-semantinė (hierarchija „būti“), emocinė-ekspresyvinė ir funkcinė-stilistinė. Prancūzų kalboje konkretizuojama kitaip – sinekdochos pagrindu (hierarchija „turėti“).

Skirtingi konkretizacijos principai abiejose kalbose kelia nemažai problemų vertėjams. Pa-

dehors de nous, nous éprouvons un bizarre sentiment, compliqué moitié de regret pour le fantôme disparu, moitié de surprise agréable devant la nouveauté, devant le fait réel (176 psl.).

Ir kada iliuzija išnyksta, kitaip sakant, kada mes daiktus arba žmones regime tokius, kokie jie yra už mūsų, tada mes patiriame keistą jausmą, supainiotą pusiau dingusios šmėklos gailėsčio, pusiau staigmenos būti naujos dalykinės realybės akivaizdoje (177 psl.).

Tačiau mintis yra visai paprasta:

O kai iliuzija išnyksta, kitaip sakant, kada žmones ar reiškinius išvystame tokius, kokie jie yra ne mūsų vaizduotėje, o realybėje, tuomet patiriame keistą jausmą: iš dalies apgailaustojame dėl pradingusios šmėklos, iš dalies esame maloniai nustebinti naujos reiškinių pusės, jo tikrosios esmės.

nagrinęjus Ch. Baudelaire'o „Le spleen de Paris“ vertimą į lietuvių kalbą (vertė A. Nyka-Niliūnas) paaiškėjo, kad jame pažeidžiami visi trys lietuvių kalbos konkretizacijos principai; prancūzų kalbos konkretizacijos principas išlaikomas ir vertime. Stengiantis nenutolti nuo originalo formos nukrypstanta į pažodiškumą, todėl pažeidžiamos elementarios lietuvių kalbos funkcionavimo normos ir iškreipiama kūrinio prasmė.

LITERATŪRA

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis, 1972.

Jakaitienė, E. Leksinė semantika. Vilnius: Mokslas, 1988.

Krinickaitė, S. Kalbų raiškios savitumas. Vilnius: Mokslas, 1984.

Larousse, dictionnaire du français contemporain. Paris: Librairie Larousse, 1987.

Peit Robert, dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Paris: Firmin-Didot S. A., 1978

Prancūzų–lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslas, 1976.

Гак, В. Г. Сопоставительная лексикология. Москва: Международные отношения, 1977.

Гак, В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. Москва: Просвещение, 1989.

ŠALTINIAI

Baudelaire, Ch. Paryžiaus splinas. Vilnius: Baltos lankos, 1995 (vert. A. Nyka-Niliūnas).
Bédier, J. Romanas apie Tristaną ir Izoldą, Vilnius: Baltos lankos, 1996 (vert. J. Naujokaitis).
Biutoras M. Permaina. Vilnius: Vaga, 1987 (vert. P. Biečiauskas).
Butor, M. La Modification. London: Methuen Education KTD, 1971
Camus, A. La Chute. Paris: Gallimard, 1983.

Camus, A. L'Étranger. Paris: Gallimard, 1957.
Kamiu, A. Svetimas. Krytis. Vilnius: Vaga, 1991 (vert. L. Rapšytė).
Sagan, F. Sveikas, liūdesy. Truputis saulės šaltam vandeni. Kaunas: Šviesa, 1991 (vert. L. Rapšytė).
Sagan, F. De guerre lasse. Paris: Gallimard, 1985.
Sagan, F. Un peu de soleil dans l'eau froide. Paris: Flammarion, 1969.

SANTRUMPOS

DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas
PR – Petit Robert

LA RÉALISATION DES PRINCIPES DE LA CONCRÉTISATION EN FRANÇAIS ET EN LITUANIEN (LA CRITIQUE DE LA TRADUCTION DE „LE SPLEEN DE PARIS“ DE CH. BAUDELAIRE)

Jūratė Navakauskienė

R é s u m é

Le lexique français est (en général) caractérisé par le sens plus large que celui de lituanien. La traduction en lituanien exige donc souvent la concrétisation d'une unité lexicale française trop abstraite. On distingue trois types de cette concrétisation: logico-sémantique (la hiérarchie "être"), émoio-expressive et fonctio-stylistique. Le français lui

aussi possède son principe de la concrétisation: la hiérarchie "avoir" basée sur la synecdoque. Négliger ces différences du fonctionnement des deux langues (ce qui est bien le cas de la traduction de "Le Spleen de Paris" de Ch. Baudelaire), c'est proprement dit altérer le sens de l'oeuvre littéraire.

Vilniaus universitetas
Prancūzų filologijos katedra

[teikta
1998 m. gruodžio mėn.